

Seurakuntavaalit 2018: valittujen luottamushenkilöiden ja äänestysaktiivisuuden analyysi

Veli-Matti Salminen
Kirkon tutkimuskeskus

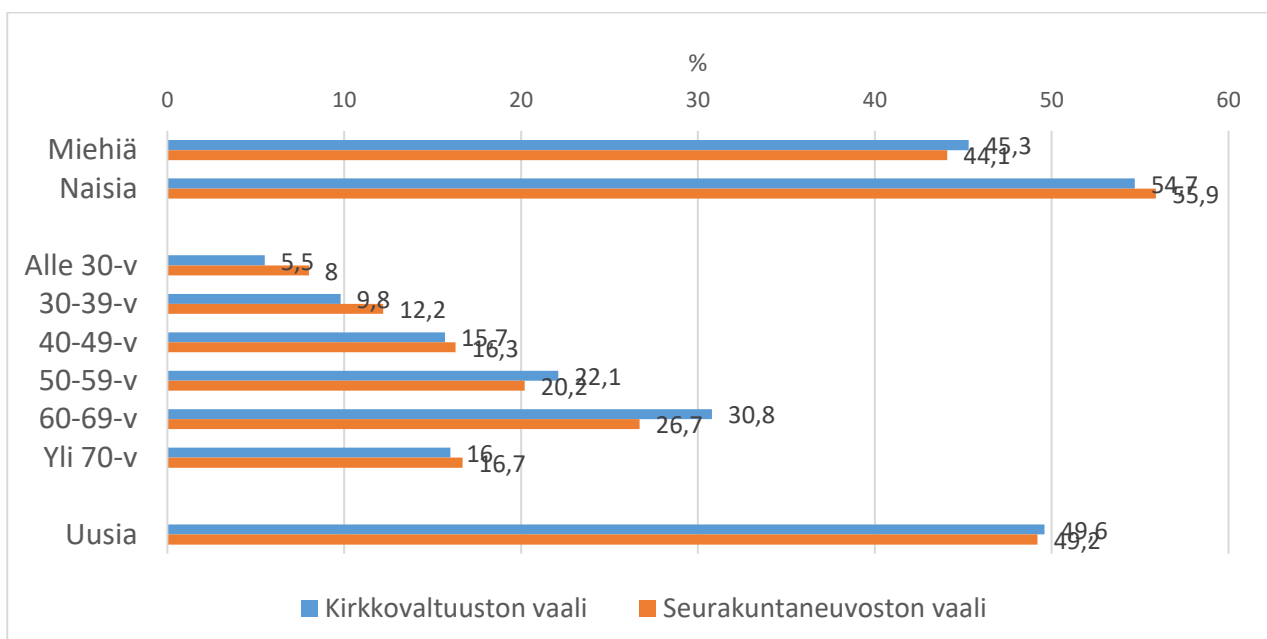
Tässä raportissa käyn läpi seurakuntien luottamushenkilöiksi valittujen taustoja ja mielipiteitä, äänestysaktiivisuuden tunnuslukuja sekä äänestämisen ja äänestämättä jättämisen syitä. Luottamushenkilöiden perusjakauksen aineistona ovat VALAS-järjestelmän tuottamat seurakuntakohtaiset taulukot. Valittujen luottamushenkilöiden mielipiteitä tarkastelen heidän vaalikonevastaustensa jakaumien perusteella. Lisäksi aineistona on Kirkon tutkimuskeskuksen teettämä äänestyskysely, jolla selvitetiin äänestämisen motivaatiota ja äänestämättömyyden syitä.

1. Keitä valittiin luottamushenkilöiksi?

Seurakuntavaaleissa 2018 valittiin lähes 8000 luottamushenkilöä 384 seurakuntaan. Kirkkovaltuustoihin valittiin 6121 ja seurakuntaneuvostoihin 1850 luottamushenkilöä. Koska osa yhtymiin kuuluvien seurakuntien luottamushenkilöistä valittiin sekä seurakuntaneuvostoon että yhteiseen kirkkovaltuustoon, luottamustehtäviin valittujen eri henkilöiden lukumäärä on 7086.

Valittujen luottamushenkilöiden ikä- ja sukupuolijakaumat vaikuttavat hyvin samansuuntaisilta vuoden 2014 vaalien jakaumien kanssa. Naiset ovat edelleen luottamushenkilöissä enemmistönä 55 prosentin osuudella. Luottamushenkilöiden keski-ikä nousi 55 vuoteen. Vaalien alla tehtiin kampanjatyötä nuorten ehdokkaiden rekrytoimiseksi ja seurakunnan luottamustehtävien avaamiseksi nuoremmille seurakuntalaisille, mutta jo ehdokasvaiheessa näytti siltä, että nuorten osuus ehdokkaista jää melko vähäiseksi. Kaikkiaan valituista luottamushenkilöistä alle 30-vuotiaita oli näissä vaaleissa valituista reilut 6 prosenttia eli saman verran kuin edellisissä vaaleissa. Eri luottamuselimissä on eroja alle 30-vuotiaiden osuudessa: seurakuntaneuvostoissa heitä on kahdeksan prosenttia siinä missä osuus kirkkovaltuustoissa on alle kuusi prosenttia.

Kuvio 1. Seurakuntavaaleissa 2018 valittujen sukupuoli- ja ikäjakaumat: kirkkovaltuustot ja seurakuntaneuvostot.

Alle 30-vuotiaiden luottamushenkilöiden osuus oli korkein Espoon ja Helsingin hiippakunnissa ja selvästi matalin Porvoon hiippakunnan seurakunnissa. Ikärakenteellisesti mielenkiintoista on myös yli 70-vuotiaiden huomattava osuus, yli 16 prosenttia. Yhteensä yli 60-vuotiaiden osuus luottamushenkilöistä nousi näissä vaaleissa 46 prosenttiin.

Uusia luottamushenkilöitä eli sellaisia, jotka eivät olleet edellisissä vaaleissa ehdolla, on valituista lähes puolet (49,5 %). Edellisten vaalien tapaan valituista luottamushenkilöistä uusia oli selkeästi pienempi osuus kuin ehdokkaista (69 %). Uusien luottamushenkilöiden osuus oli suurin Oulun hiippakunnassa (54 % kirkkovaltuustoissa ja 57 % seurakuntaneuvostoissa). Luottamushenkilöiden kokoonpanot vaikuttavat siis uusiutuvan melko korkealla prosentilla, mutta toinen asia on se, kuinka monessa tapauksessa kyse on aidosti uusista luottamushenkilöistä. Nyt valitut uudet luottamushenkilöt ovat saattaneet toimia luottamushenkilöinä aiemmilla vaalikausilla. Keskeinen luottamuselimien uudistamisen mahdollisuus olisi siinä, että luottamustehtävistä kiinnostuisivat myös ne seurakunnan jäsenet, jotka eivät välttämättä ole aiemmin luottamustehtävissä toimineet.

2. Minkälaisia ovat valitut luottamushenkilöt?

Vaalikone oli äänestäjien apuna ehdokkaan valinnassa. Vaalikonevastaukset antavat myös kootusti tietoa valittujen luottamushenkilöiden mielipiteistä, arvoista ja seurakunnan toimintaa koskevista näkemyksistä. Valituista luottamushenkilöistä lähes 3800 eli yli puolet vastasi vaalikoneen kysymyksiin. Vastaajat edustavat varsin hyvin kaikkia luottamushenkilöitä. Heistä 57 prosenttia on naisia ja 43 prosenttia miehiä. Vastaajien keski-ikä on 53 vuotta. Ikäjakauman osalta vaalikoneeseen vastanneet luottamushenkilöt painottuvat jonkin verran nuorempiin ikäluokkiin: alle 30-vuotiaita on lievästi enemmän ja yli 70-vuotiaita vähemmän kuin kaikkien valittujen joukossa. Vastaajista vähän yli kolmannes (36 %) ilmoitti jonkin itselleen läheisen hengellisen liikkeen. Evankelisuus oli näistä yleisin (9 %). Lähes yhtä yleisiä olivat viides herätysliike (8 %), herännäisyys (7 %) ja lestadiolaisuus (6 %). Tuomasyhteisön ja hiljaisuuden liikkeen ilmoitti taustayhteisökseen reilu prosentti vastanneista.

Puoluekannan osalta vaalikone antaa tietoa luottamushenkilöiden poliittisista suuntauksista, joita valitsijayhdistykset eivät kovinkaan paljon valaisseet. Vaikka 44 prosenttia vastaajista ei osannut tai halunnut ottaa kantaa siihen, mitä puoluetta äänestäisi, vastauksista ilmenee, että Keskusta on edelleen suosituin puolue 18 prosentin kannatuksellaan. Tämän jälkeen tulevat Kokoomus (13 %), SDP (9 %), KD (6 %), Vihreät (4 %), RKP (3 %) ja Vasemmistoliitto (1 %). Perussuomalaisia ja Sinistä tulevaisuutta äänestäisi alle prosentti luottamushenkilöistä.

2.1 Luottamushenkilöiden näkemykset seurakunnan toiminnan painopisteistä

Luottamushenkilöt pitävät kirkon jäsenyydessä tärkeimpinä lähimmäisenrakkautta, kirkollisia toimituksia ja uskoa. Nämä kolme tekijää ovat yli kolmasosalla tärkeimpiä jäsenyyden syitä. Kirkon auttamistyön valitsi tärkeimmäksi jäsenyyden syyksi viidesosa luottamushenkilöistä, samoin jumalanpalvelukset ja hartauselämän. Kirkon toiminta elämänkaaren eri vaiheissa nousi vielä auttamistyötä tärkeämmäksi kysyttäessä, mihin asioihin vastaaja haluaisi seurakunnan erityisesti panostavan. Eri ikäryhmille suunnattu toiminta (59 %) ja kristillinen kasvatusta esimerkiksi rippikoulussa ja kerhoissa (57 %) ovat yleisimpiä panostuksen kohteita ennen heikompien auttamista (52 %), jumalanpalveluselämää ja rukousta (34 %) sekä oikeudenmukaisuuden edistämistä (31 %).

Seurakunnan auttamistyön resursseja luottamushenkilöt kohdentaisivat ennen kaikkea perheiden tukemiseen kriiseissä (66 %) sekä yksinäisten ja sairaiden auttamiseen (58 %). Myös sielunhoito ja keskusteluapu ovat lähes kolmanneksen mielestä auttamistyön prioriteeteissa. Laajennettaessa kysymystä kansainväliseen diakoniaan ja globaaliin vastuuseen kysymyksellä siitä, mitä seurakunnan tulisi maailmalla

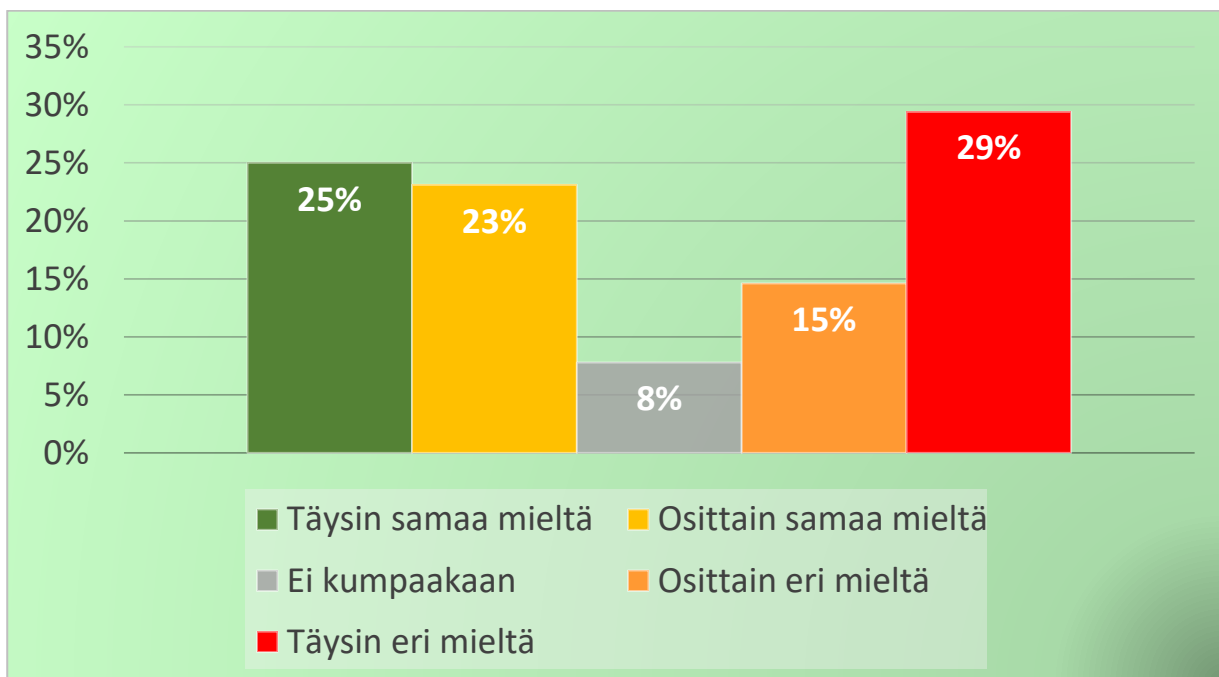
edistää, luottamushenkilöt nostivat yleisimmäksi kehitystehtäväksi naisten oikeudet ja toimeentulon (32 %). Lisäksi nälän ja köyhyyden vähentäminen (30 %), koulutus ja nuorten työllistyminen (27 %), evankelioiminen (27 %) sekä paikallisen kirkon diakonia (23 %) ovat luottamushenkilöiden mielestä keskeisiä seurakunnan globaaleja tehtäviä.

2.2 Luottamushenkilöiden näkemykset avioliitosta

Suomen avioliittolainsäädännön muututtua sukupuolineutraaliksi on kirkko virallisesti pitänyt kiinni käsityksestä, että avioliitto on naisen ja miehen välinen. Luottamushenkilöt ovat yleensä olleet haluttomampia muuttamaan tätä käytäntöä kuin papisto tai kirkon jäsenistö. Seurakuntien luottamushenkilöt pääsevät vaikuttamaan asiaan vain välillisesti äänestäessään kirkolliskokouksen maallikkojäseniä, mutta kysymyksen suhtautuminen on yleensä toiminut käyttökelpoisena konservatiivisuuden ja liberaaliuden indikaattorina.

Vaalikonevastausten mukaan 45 prosenttia luottamushenkilöistä katsoo, että kirkon tulisi vihkiä avioliittoon myös samaa sukupuolta olevat, kun taas 55 prosenttia on sitä mieltä, että kirkon tulisi edelleen vihkiä avioliittoon vain mies ja nainen. Tämän perusteella uudet luottamushenkilöt ovat suopeampia samaa sukupuolta olevien vihkimistä kohtaan kuin edellisissä vaaleissa valitut luottamushenkilöt, joista vuonna 2015 tehdyn kyselyn mukaan neljännes (25 %) olisi ollut valmiita vihkimään myös samaa sukupuolta olevat.

Kuvio 2. Luottamushenkilöiden vastaukset vaalikoneen kysymykseen pappien omantunnonvapaudesta vihkiä tai olla vihkimättä avioliittoon samaa sukupuolta olevia pareja (N=3721).

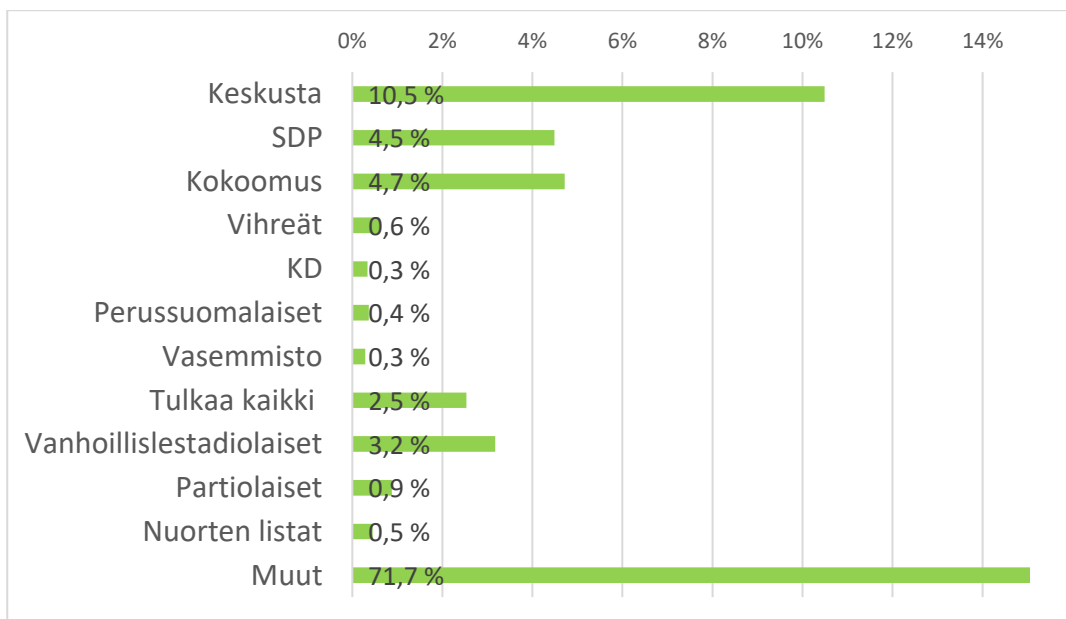
Kysymys pappien omantunnonvapaudesta vihkimisessä jakaa luottamushenkilöitä. Kun 48 prosenttia heistä puoltaa ja 44 prosenttia vastustaa ajatusta, että kirkko hyväksyisi eriävät näkemykset ja pappien vapauden vihkiä tai olla vihkimättä avioliittoon samaa sukupuolta olevia pareja, yhtenäistä ratkaisua ei ole odotettavissa. Sen sijaan todennäköistä on, että seurakunnissa tullaan tekemään entistä enemmän itsenäisiä ratkaisuja vihkimiskäytännöissä. Luottamushenkilöt voivat kirkkoherran kanssa päättää seurakunnan tilojen käytöstä erilaisiin toimituksiin.

3. Poliittisten puolueiden rooli pieneeni entisestään valitsijajhdistyksissä

Puoluepoliittisten valitsijajhdistysten painoarvo on vähentynyt 2010-luvun seurakuntavaaleissa. Tämä trendi jatkui myös vuoden 2018 vaaleissa. Valituista luottamushenkilöistä kaikkiaan noin viidesosa (21 %) valittiin puoluepoliittisilta listoilta, kun osuus edellisissä vaaleissa oli noin kolmannes. Selkein enemmistö luottamushenkilöistä valittiin muiden valitsijajhdistysten listoilta. Muista valitsijajhdistyksistä sekä Tulkaa kaikki että vanhoillislestadiolaiset (nimellä Kristillisten perusarvojen puolesta) kasvattivat hieman kannatustaan vuoden 2014 vaaleista. Partiolaisten ja erilaisten nuorten listojen yhteenlaskettu osuus paikoista nousi yli prosenttiin.

Keskusta säilytti asemansa suurimpana kirkkovaltuustopuolueena. Kaikista luottamushenkilöistä reilu kymmenesosa valittiin Keskustan listoilta. Tämän jälkeen tulivat Kokoomus ja SDP. Muiden puolueiden paikkaosuus jäi alle prosentin, Vihreät näistä suosituimpina. Vasemmistoliitto on perinteisestikin ollut seurakuntavaaleissa varsin näkymätön. Kristillisdemokraatteihin kytköksissä olevia luottamushenkilöitä taas on todennäköisesti enemmän kuin valitsijajhdistysten nimet antavat ymmärtää. Perussuomalaisten kannatus jäi hyvin marginaaliseksi siihen nähden, että puolueella oli seurakuntavaaleissa ehdokkaita enemmän kuin Vihreillä, Vasemmistolla tai KD:llä. Todennäköisesti puolueen profiloituminen jyrkemmin maahanmuuttovastaiseksi söi sen kannatusta seurakuntavaaleissa.

Kuvio 3. Puolueiden ja muiden valitsijajhdistysten osuudet kaikista luottamushenkilöpaikoista, %.

Puolueiden merkitys on suurempi kirkkovaltuustoissa, joihin valituista luottamushenkilöistä lähes 24 prosenttia tuli puoluepoliittisilta listoilta. Seurakuntaneuvostojen luottamushenkilöistä vastaava osuus oli vain 13 prosenttia. Seurakuntaneuvoston vaalissa myös puolueiden äänijakauma oli varsin erilainen. Kokoomus sai eniten edustajia (5,9 %) ennen SDP:tä (4,4 %), Keskustan jäädessä reiluun prosenttiin (1,2 %). Kuvaavaa on, että suurin yksittäinen intressiryhmä seurakuntaneuvoston vaalissa oli Tulkaa kaikki -liike, jonka listoilta valittiin yli kuusi prosenttia luottamushenkilöistä. Myös partiolaisten (2,3 %) saivat enemmän edustajia seurakuntaneuvostoihin kuin esimerkiksi Keskusta.

Itsenäisen valitsijajhdistyksen perustamiseen on seurakuntavaaleissa matala kynnyks; sellainen vaatii vain 10 seurakunnan äänioikeutettua jäsentä. Tämä näkyy vaalien paikkajoissa. Muiden kuin puoluepoliittisten tai tunnistettavien intressiryhmien listoilta valittiin näissä vaaleissa yli 70 prosenttia luottamushenkilöistä.

kuten Toivakassa (39,9 %) hääkutsunsa äänestysaktiivisuuteen yhdistänyt kirkkoherra tai Konnevedellä (41,9 %) erotetun kirkkoherran tueksi noussut seurakuntalaisten kansanliike.

Äänestysprosentti nousi edellä mainituista pienistä seurakunnista merkittävän paljon muun muassa Taivalkoskella ja Konnevedellä, yli kuusi prosenttiyksikköä kummassakin. Eniten äänestysprosentti kasvoi Raippaluodon (Replot, 26,9 %) seurakunnassa, jossa nousua oli lähes 12 prosenttiyksikköä edellisiin vaaleihin nähden. Suurista, yli 30 000 jäsenen seurakunnista aktiivisimmin äänestettiin Seinäjoella (22,2 %). Lukema on suureksi seurakunnaksi poikkeuksellinen, kun seuraavaksi aktiivisimpia olivat Salon (14,3 %) ja Jyväskylän (13,5 %) seurakuntien äänestäjät. Helsingin Malmin seurakunnassa äänesti 9,4 prosenttia äänioikeutetuista.

Kun äänestysaktiivisuus seurakuntavaaleissa on alhainen, hylättyjen äänien merkitys korostuu. Näissä vaaleissa hylättyjä ääniä oli annetuista äänistä yhteensä kaksi prosenttia (seurakuntaneuvostojen vaalissa 3,6 %). Ongelma paikantuu seurakuntayhtymiin, joissa käydään kahdet vaalit. Äänestäjiä hämmentää myös se, että ehdokkailla on kaksi eri ehdokasnumeroa. Kahden vaalin järjestelmän kehittäminen äänestäjäystävällisemmäksi olisi ensiarvoisen tärkeää, varsinkin jos seurakuntayhtymien määrä lisääntyy.

5. Äänestämisen ja äänestämättömyyden syitä

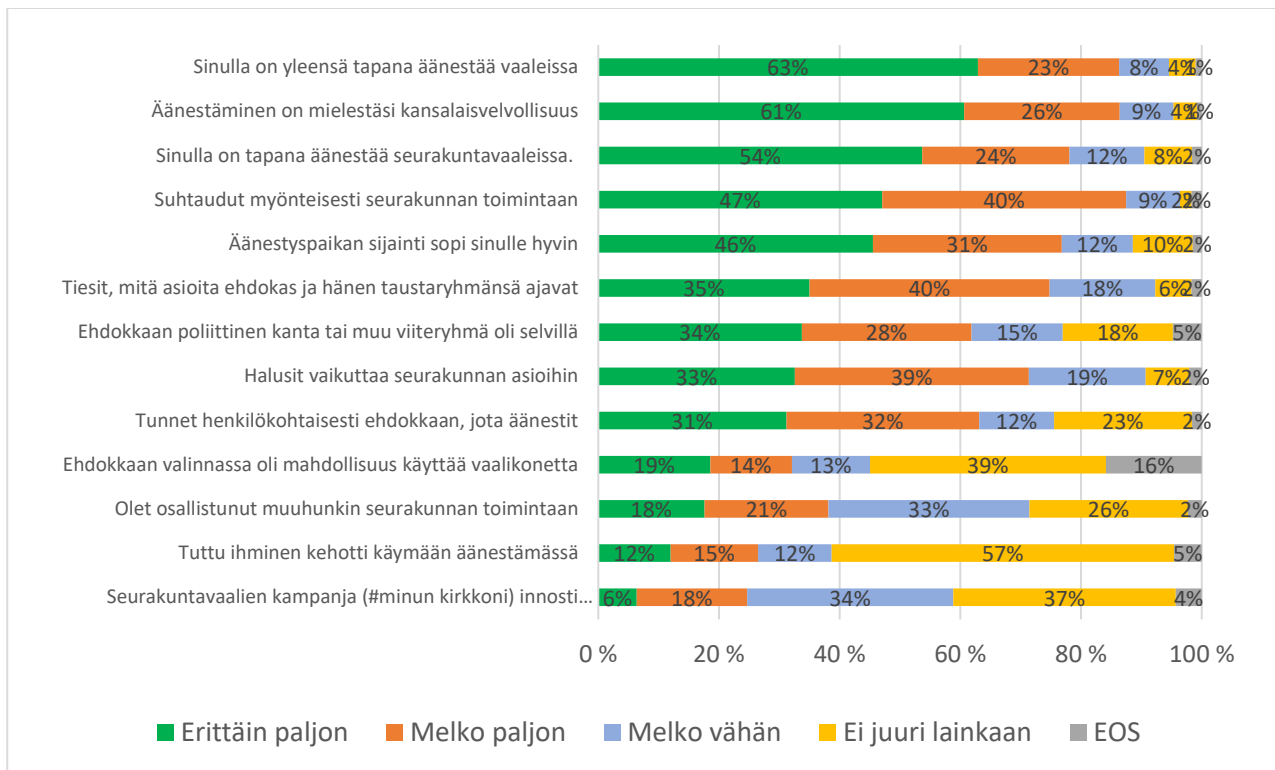
5.1 Seurakuntavaaleissa äänestäminen on useimmille tapa ja kansalaisvelvollisuus

Kirkon tutkimuskeskus teetti heti vaalien jälkeen Norstat Finlandilla äänestäjäkyselyn, johon vastasi 1609 kirkkoon kuuluvaa äänestysikäistä henkilöä. Kyselyaineisto kerättiin iän, sukupuolen ja asuinalueen mukaan koko väestöä edustavaksi. Valtaosa vastasi kyselyyn nettipaneelin kautta, vanhimille ikäryhmille tehtiin puhelinhaastatteluja. Vastaajista noin kolmannes (32 %) oli äänestänyt seurakuntavaaleissa.

Keskeisimmät äänestämiseen vaikuttavat syyt ovat pääosin samoja kuin aiemmissakin kyselyissä. Äänestäminen tapana ja kansalaisvelvollisuutena vaikuttivat erittäin paljon lähes kahden kolmasosan äänestämiseen. Myös myönteinen suhtautuminen seurakunnan toimintaan motivoi äänestäjiä samansuuntaisesti kuin aiemmissakin vaaleissa. Käytännön seikoista äänestyspaikan sijainnilla oli eniten vaikutusta. Myös valitsijayhdistysten agendan selkeys ja tieto ehdokkaan viiteryhmästä vaikuttivat erittäin paljon kolmasosaan äänestäneistä.

Äänioikeuttaan käyttäneillä seurakuntalaisilla on yleensä positiivinen mielikuva seurakunnan toiminnasta, mutta kyselyn perusteella he eivät ole mitenkään leimallisesti seurakunnan aktiivijäseniä. Halu vaikuttaa nimenomaan seurakunnan asioihin motivoi kyllä äänestäneitä merkittävästi, mutta muuhun seurakunnan toimintaan osallistuminen ei ollut äänestämisen syynä läheskään yhtä monelle. Seurakuntavaalien kampanjan koettu vähäinen vaikutus äänestämiseen antaa ymmärtää, että seurakuntalaiset äänestävät joka tapauksessa valtakunnallisesta kampanjasta riippumatta.

Kuvio 4. Äänestämiseen vaikuttaneet syyt seurakuntavaaleissa äänestäneillä (N=516).

5.2 Miksi ei äänestetty?

Äänestämättä jättämisen keskeisimpänä syynä on äänestämisen tavoin tapa. Se, ettei ole tapana äänestää seurakuntavaaleissa, vaikutti erittäin paljon yli 41 prosentilla äänestämättömistä. Muissa vaaleissa äänestämättä jättäminen ei kuitenkaan selitä seurakuntavaalien äänestämättömyyttä, sillä vain kymmenesosa nimesi tämän tärkeäksi syyksi. Valtiollisten vaalien erilainen luonne seurakuntavaaleihin nähden korostuu tässäkin, kuten myös seurakuntavaalien painottuminen henkilöihin. Se, ettei tuntenut henkilökohtaisesti ketään ehdokasta, oli kolmasosalle (34 %) erittäin keskeinen syy jättää äänestämättä. Viidesosa (20 %) jätti äänestämättä, koska ei löytänyt sopivaa ehdokasta. Edelleen myös ehdokkaiden ja heidän valitsijajhdistystensä agendojen epäselvyys vaikutti erittäin paljon neljänneksen (26 %) ja melko paljon lähes kolmasosan (30 %) äänestämättä jättämiseen. Lähes viidesosa (19 %) ilmoitti erittäin paljon vaikuttaneeksi syyksi sen, että seurakunnan asiat eivät kiinnosta.

Nuorten 16-17-vuotiaiden vastaajien äänestämättömyyteen vaikuttaa myös kodin tapa: se, että vanhemmat eivät äänestäneet, vaikutti erittäin paljon lähes kolmasosan (29 %) äänestämättömyyteen. Nuorilla keskeisenä syynä oli myös se, ettei tiedetty myös 16-17-vuotiailla olevan äänioikeus. Koko vastaajajoukossa tietämättömyys vaaleista sen sijaan ei vaikuttanut äänestämättä jättämiseen kuin 13 prosentilla vastaajista.

5.3 Mitkä asiat lisäisivät äänestämishalukkuutta?

Sekä äänestäneille että äänestämättä jättäneille esitettiin sama kysymys siitä, miten paljon eri tekijät vaikuttaisivat halukkuuteen äänestää seurakuntavaaleissa. Ehdokkaan henkilökohtainen tunteminen, joka perusteli sekä äänestämistä että äänestämättömyyttä, korostuu tässäkin yhteydessä. Käytännön tekijöistä mahdollisuus äänestää internetissä ja äänestyspaikan sijainti ovat tärkeimpiä äänestysalukkuutta lisääviä

tekijöitä. Koska valtaosa äänestää ennakkoon, nykyinen käytäntö viedä ennakkoäänestyspisteitä mahdollisimman hyvin tavoitettaviin paikkoihin, on hyvä ja syytä säilyttää. Nettiäänestykselle, jota kirkon päätöksenteossa on vaihtelevalla menestyksellä koetettu edistää, olisi tämän kyselyn perusteella jokseenkin vahva tuki seurakuntalaisilta.

Ehdokkaan kokemus ja aktiivisuus seurakunnan toiminnassa lisäsivät halukkuutta äänestää. Muut ehdokkaan ominaisuudet, kuten kristillinen vakaumus tai aktiivisuus politiikassa eivät nousseet kyselyssä kovinkaan merkittäviksi äänestämiseen vaikuttaviksi tekijöiksi. Sen sijaan tieto sekä valitsijayhdistysten ajamista asioista että ylipäänsä seurakunnan luottamuselimiä tehtävistä on äänestäjille tärkeää. Perustiedon esillä pitämistä luottamuselinten tehtävistä ja vaalien käytännön asioista keskeisillä foorumeilla ei voi näin ollen liikaa korostaa.

Kuvio 5. Eri tekijöiden vaikutus äänestämishalukkuuteen (N=1609).

